

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Полонська Т.К.

Україна, м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України

Нова українська школа (НУШ) висуває високі вимоги до професійної компетентності педагога, до характеристик його діяльності, яка включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти й має головні суттєві ознаки: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності та критичність мислення.

Протягом декількох останніх років проблема формування й розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних педагогів. Критичне мислення стало не лише модним освітнім трендом, а й необхідною життєвою навичкою. Так, Всесвітній економічний форум у Давосі (2020 р.), визначив топ-10 основних навичок, які будуть необхідні для успішної кар'єри у 2025 році [8]. Це, зокрема: аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг і контроль; створення технологій і програмування; витривалість, стресостійкість і гнучкість; логічна аргументація, розв'язання проблем і формування ідей. Критичне мислення та розв'язання проблем посідають перші місця серед навичок, за якими, на думку роботодавців, зростатиме популярність упродовж 2020–2025 років.

На необхідності розвитку в учнів *критичного мислення* як наскрізного вміння, що розвивається засобами всіх предметів і є підґрунтям для формування компетентностей, наголошується в Концепції НУШ [3, с. 12]. Ця ідея знайшла своє підтвердження і в Державному стандарті початкової освіти,

де зазначено, що критичне мислення (поряд з іншими вміннями) враховується в усіх ключових компетентностях [1]. Так, зокрема, освітня галузь іншомовної освіти має на меті навчити учнів сприймати інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінювати таку інформацію.

Під терміном **«критичне мислення»** ми розуміємо *здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні вирішення певних ситуацій.*

Поставлені перед сучасним закладом загальної середньої освіти (ЗЗСО) завдання зумовлюють необхідність модернізації професійної підготовки фахівців для початкової школи, зокрема й учителів іноземних мов. У зв'язку з цим доречно говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, ментора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії учня. Сучасний учитель має бути здатним до інноваційної діяльності, творчого та самостійного мислення, готовим до впровадження нестандартних рішень, володіти низкою компетентностей.

Новий Професійний стандарт вчителя початкових класів (2020 р.) містить опис його загальних і професійних компетентностей [5]. До *загальних компетентностей* увійшли: громадянська, соціальна, культурна, лідерська, підприємницька. *Перелік професійних компетентностей* є дещо ширшим: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя. Зокрема, *предметно-методична* компетентність включає «здатність розвивати в учнів критичне мислення», що передбачає **знання** – технології розвитку критичного мислення учнів; **уміння й навички** – а) формувати в учнів уміння аналізувати, обґрунтовувати, доводити власну

думку, ставити запитання, висувати власні припущення, розрізняти факти і здогади, узагальнювати інформацію; б) застосовувати технології розвитку в учнів критичного мислення для розуміння себе, своїх цінностей і потреб, здатності до осмислення власних рішень та їх наслідків, навичок рефлексії; в) розвивати в учнів здатність протистояти інформаційному тиску, усвідомлювати маніпуляції.

Формувати здатність учнів критично оцінювати події та факти життя суспільства може лише той учитель, у якого сформовано критичне мислення. Американська дослідниця психології критичного мислення Д. Халперн (D. Halpern) виділяє низку важливих якостей, властивих людині, яка володіє критичним мисленням, зокрема:

- готовність до планування (уміння стримувати свою імпульсивність і скласти план своїх дій);
- гнучкість (відсутність ригідності й догматизму в мисленні, готовність розглядати нові варіанти, прагнення прояснити складні для себе питання, уміння змінювати свою точку зору);
- наполегливість (готовність взятися за вирішення завдання і не відступати, допоки воно не буде виконаним);
- готовність виправляти свої помилки (уміння визнавати, а не виправдовувати свої помилки, учитися на них, уміння бути відкритим до критики оточуючих);
- усвідомлення (спостереження за власними розумовими діями, тобто по суті, рефлексивний самоконтроль);
- позитивна установка на критичне мислення (активне прагнення навчитися мислити критично) [7, с. 17–18].

Отже, сучасний педагог, у тому числі іноземної мови, має бути самостійним у своїх судженнях, тонко відчувати проблеми, що стоять перед ним, гнучко підходити до пошуку їх розв'язання та бути відкритим новому досвіду в світі, який постійно змінюється. Педагогічне мислення має бути

рефлексивним за своєю суттю, побудованим на відкритості до проблем і труднощів повсякденної практики, готовності їх приймати і вирішувати на основі своїх особистих переконань і цінностей, а не за нав'язаними шаблонами.

Але чи готовий учитель НУШ до формування критичного мислення в учнів початкової школи?

Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» МОН України у 2020 році провела онлайн-анкетування 1973 учителів, які в 2019/2020 навчальному році викладали у 4-х класах, а в 2020/2021 навчальному році розпочали навчання учнів 1-х класів за новим Державним стандартом початкової освіти, щодо їхньої готовності до реалізації Концепції НУШ. Опитування включало також питання про готовність педагогів до формування та розвитку в учнів критичного мислення. Як свідчать результати анкетування, 85,5% вчителів позитивно ставляться до цієї проблеми, але лише 53,3% респондентів вважають себе «повністю підготовленими», а 44,1% – «швидше підготовленими» до втілення стратегій розвитку критичного мислення учнів [2, с. 15].

Загалом 99,8% учителів добре обізнані з різними методами розвитку критичного мислення учнів. До топ-5 методів розвитку критичного мислення в учнів, які вчителі готові використовувати чи вже використовували, увійшли такі: робота в парах (85,2%), мозковий штурм (84,5%), мікрофон (83,7%), асоціативний куц (81,3%), незакінчені речення (78,2%). І лише 0,2% респондентів зазначили, що не готові й ніколи не використовували жоден із перерахованих методів розвитку критичного мислення учнів [2, с. 21].

Учитель іноземної мови – це особистість, яка за змістом професійної діяльності повинна володіти сукупністю усіх зазначених вище компетентностей: проєктувати навчальний процес, поєднувати різні підходи і методи навчання, уміло використовувати інформаційно-комунікаційні технології, критично мислити, здійснювати педагогічну рефлексію, постійно самовдосконалюватися тощо.

З метою формування навичок критичного мислення учнів початкової школи на уроках іноземної мови в навчальний процес необхідно вводити елементи критичного мислення. Тобто, мова йде не про розвиток критичного мислення в учнів початкових класів, а про його формування.

Урок іноземної мови з використанням технології критичного мислення доцільно будувати за трикомпонентним алгоритмом: *виклик* (вступ), *осмислення* (основна частина), *рефлексія* (заклучна частина).

Виклик – це етап актуалізації наявних знань і вмінь, пробудження інтересу до нової теми чи інформації, формулювання проблеми, визначення цілей оволодіння матеріалом. Роль учителя на цьому етапі полягає у спрямуванні роботи учнів, виявленні їхніх думок, умінні їх вислуховувати, які б не були відповіді – правильні чи неправильні. На цьому етапі доцільно використовувати такі методи і прийоми, як: «Кошик ідей», «Знаю – хочу знати – дізнався», «Тонкі та товсті питання», «Асоціація», «Сінквейн», «Мозковий штурм», «Дерево припущень» тощо.

Першочерговою метою **осмислення** є розвиток умінь критично працювати з інформацією, навчати учнів виділяти найголовніше й найсуттєвіше, висувати й обґрунтовувати гіпотези щодо розв'язання поставленої проблеми, зіставляти з аналогічними або альтернативними варіантами, робити узагальнення та аргументовані висновки. Серед поширених методів етапу осмислення варто виділити: «Обери позицію», «Дискусія», «Ажурна пилка», «Карта розуму», «Лови помилку», «Шість капелюхів», «Карусель» тощо.

Рефлексія передбачає осмислення та аналіз інформації, яку учні отримали протягом уроку. Учні повинні мати можливість обговорити тему чи інформацію, оцінити власні погляди й порівняти їх з думками однокласників. Учитель може використовувати такі методи: «Шкала думок», «Сінквейн», «Кластер», «Займи позицію», «Плюс-Мінус-Цікаво», «Підведення підсумків» та інші.

Отже, перелік методів формування й розвитку критичного мислення є достатньо обширним. І вибір того чи іншого методу залежить від мети, завдань і змісту уроку. Одним із поширених і популярних інноваційних методів є сінквейн (сенкан), який розвиває здатність особистості резюмувати інформацію, дозволяє їй висловлювати думку декількома значущими словами, ємними і короткими висловами.

Сінквейн (від фр. *cinq* – п'ять) – це специфічний вірш (без рими) із п'яти рядків, де узагальнено інформацію з теми, що вивчається.

Правила написання сінквейна:

- *перший рядок* – назва теми одним словом (як правило, іменником, але можна і займенником);
- *другий рядок* – опис теми двома словами (прикметниками або дієприкметниками);
- *третій рядок* – опис дії в межах теми трьома словами (дієсловами);
- *четвертий рядок* – фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (почуття однією фразою);
- *п'ятий рядок* – резюме, висновок (зазвичай, синонім першого слова, виражений будь-якою частиною мови).

Для прикладу візьмемо сінквейн «Hobby» («Улюблене заняття»).

1. Hobby (хобі, улюблене заняття).
2. Interesting, popular, favourite (цікавий, популярний, улюблений).
3. To collect, to play, to read (колекціонувати, грати, читати).
4. Tastes differ (смаки різні, про смаки не сперечаються).
5. Free time (вільний час, дозвілля).

Сінквейн можна використовувати на всіх трьох етапах уроку. Так, використання методу на етапі виклику дозволяє вчителю побачити, що відомо учням до ознайомлення з новою темою (ревізувати їхні знання). На етапі осмислення педагог має можливість оцінити, як учні розуміють нову тему, що

вивчається, та урізноманітнити навчальний процес. Етап рефлексії – це оцінювання рівня розуміння учнями вивченого нового матеріалу.

На допомогу вчителям ЗЗСО з опанування методики розвитку критичного мислення учнів створено Освітню платформу «Критичне мислення» <https://www.criticalthinking.expert/> (керівник Олена Пометун, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України). На тренінгах і практикумах педагоги мають можливість ознайомитися з особливостями розвитку критичного мислення, із структурою і методикою уроку з розвитку критичного мислення, із методами й прийомами навчання критичного мислення з різних предметів початкової школи тощо.

Корисним буде і навчально-методичний посібник «Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи», який містить як теоретичні положення про критичне мислення, так і практичні поради щодо його розвитку з прикладами уроків з розвитку критичного мислення учнів 1–4 класів засобами різних предметів початкової школи, у тому числі англійської мови [4].

Помічним для вчителів іноземних мов, на нашу думку, буде і навчально-практичний посібник «Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови», у якому значне місце відведено вправам для розвитку навичок критичного мислення для учнів початкової, основної та старшої школи ЗЗСО [6].

Отже, на сьогоднішній день існує чимало науково-теоретичних і методичних праць з питань оволодіння технологією критичного мислення як учнів, так і вчителів. Проведений нами аналіз великого масиву джерел дозволяє стверджувати, що в Україні проводиться значна робота щодо підготовки вчителів до формування та розвитку критичного мислення в учнів НУШ. Але це тривала й системна робота, яка потребує насамперед колосальних зусиль самих педагогів щодо свого саморозвитку та самовдосконалення, усвідомлення

необхідності формування навичок критичного мислення як професійної якості, необхідної для самоаналізу, самооцінки та ефективної співпраці з учнями.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.08.2021).
2. Дослідження щодо готовності педагогічних працівників до реалізації Концепції Нової української школи. Аналітичний звіт. МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. 47 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/13.-Teachers_Report_2020.pdf
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / МОН України. Київ, 2016. 40 с.
4. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Освіта», 2020. 192 с.
5. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Наказ від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
6. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови : навч.-практ. посіб. / О. С. Нікітченко, О. А. Тарасова. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2017. 104 с.
7. Halpern, D. F. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. 4th Edition. New York : Routledge, Inc. Publishers, 2002. 472 p.
8. World Economic Forum. The Jobs Reset Summit. 20–23 October, 2020. URL: <https://www.weforum.org/events/the-jobs-reset-summit-2020>